

A Structural Analysis of the Relationship Between Family Cultural Capital and Children's Religious Commitment with the Mediating Role of Religious Socialization

Mohammadreza Heshmati¹

1. Graduate, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, University of Kashan, Iran.

Rezaheshmaty1037@gmail.com

Received: 2025/08/03; Accepted 2026/04/19

Extended Abstract

Introduction and Objectives: Religious commitment among adolescents is a crucial indicator of cultural cohesion and the continuity of religious identity in societies where religion plays a central role in shaping cultural and social structures. The transmission of religious values and beliefs to the younger generation is primarily facilitated through social institutions, particularly the family. As the earliest and most influential agent of socialization, the family plays a fundamental role in shaping children's religious attitudes, beliefs, and behaviors. Within this context, family cultural capital—derived from Bourdieu's theory—refers to the knowledge, dispositions, skills, and cultural resources that are transmitted from parents to children through socialization processes. This capital manifests in various forms such as access to cultural resources, religious books and media, parental educational level, and participation in cultural and religious activities. However, the transmission of religious values is not solely dependent on the presence of cultural capital; rather, it is shaped by social and educational mechanisms within the family. One of the most significant mechanisms is religious socialization, through which

Authors retain the copyright. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

religious norms, values, and beliefs are internalized via interactions with parents, participation in religious rituals, and engagement in family-based religious conversations. Adolescence is a transformative period characterized by identity formation, increased cognitive abilities, and heightened influence of family and social environments. It is during this stage that religious beliefs may become solidified or reshaped. Given the cultural complexity of Tehran—a megacity marked by social, cultural, and economic diversity—understanding the determinants of adolescents’ religious commitment is of particular importance. Prior studies have revealed the significant role of parents’ cultural and religious resources in shaping youths’ religious behaviors, yet the mediating processes underlying these relationships remain underexplored. Accordingly, this study aims to examine the relationship between family cultural capital and adolescents’ religious commitment, focusing specifically on the mediating role of religious socialization among high school students aged 15 to 17 in Tehran.

Methods: This study employs a quantitative and survey-based design with an applied purpose. The statistical population consists of adolescents aged 15 to 17 enrolled in public and private high schools across Tehran. A multistage cluster sampling technique was used to ensure diversity in socioeconomic and cultural backgrounds. Based on Cochran’s formula, a sample size of 384 students was determined. Data were collected through standardized and researcher-developed questionnaires measuring the three main variables: family cultural capital, religious socialization, and adolescents’ religious commitment. The instrument assessing family cultural capital was developed based on Bourdieu’s theoretical dimensions, capturing indicators such as parents’ educational level, cultural and religious resources in the home, engagement in religious practices, and parental modeling of religious behaviors. Religious socialization was measured through indicators related to religious instruction, family religious discussions, participation in religious rituals, and parental support for religious learning. Religious commitment was operationalized through its cognitive (belief), behavioral (ritual participation), and value-oriented (moral-religious) dimensions.

Content validity was evaluated using expert reviews in sociology and religious studies. Construct validity was tested through confirmatory factor analysis (CFA). Reliability was confirmed via Cronbach’s alpha and composite reliability, with all values exceeding 0.7. Data analysis was conducted using SmartPLS through the Partial Least Squares Structural

Equation Modeling (PLS-SEM) technique. Direct and indirect relationships were examined, and the Sobel test was used to evaluate the mediating role of religious socialization in the relationship between family cultural capital and adolescents' religious commitment.

Results: The results revealed significant positive relationships among the three main variables: family cultural capital, religious socialization, and adolescents' religious commitment. Correlation analysis showed that family cultural capital was positively associated with adolescents' religious commitment ($r = 0.552$, $p < 0.01$) and religious socialization ($r = 0.477$, $p < 0.01$). The strongest relationship emerged between religious socialization and adolescents' religious commitment ($r = 0.609$, $p < 0.01$), highlighting the central role of religious socialization in shaping adolescents' religious engagement.

Structural equation modeling results supported all research hypotheses. Family cultural capital had a significant positive effect on religious socialization ($\beta = 0.537$, $t = 15.19$, $p < 0.001$) and directly influenced adolescents' religious commitment ($\beta = 0.400$, $t = 10.16$, $p < 0.001$). Furthermore, religious socialization demonstrated a significant positive effect on adolescents' religious commitment ($\beta = 0.461$, $t = 11.13$, $p < 0.001$). The Sobel test confirmed the mediating role of religious socialization (indirect effect = 0.247; $Z = 9.06$), indicating that part of the effect of family cultural capital on adolescents' religious commitment operates through the mechanisms of religious socialization. Reliability and validity assessments, including Cronbach's alpha, composite reliability, AVE, and Fornell-Larcker criteria, verified the adequacy and construct distinctiveness of the measurement models.

Discussion and Conclusion: The findings of this study underscore the crucial role of family cultural capital in shaping adolescents' religious commitment. This effect operates both directly—through cultural and educational resources within the family—and indirectly through religious socialization processes. Families with higher levels of cultural capital provide richer cultural and religious environments, engage in religious discussions, participate in rituals, and model religious behaviors, all of which facilitate the internalization of religious values among adolescents. These findings align with Bourdieu's theory of cultural reproduction, which posits that families transmit cultural dispositions and values across generations. The results are also consistent with theories of symbolic interactionism and religious socialization, emphasizing the importance of interpersonal interactions and meaning-making processes in the development of religious identity.

Comparisons with previous studies further reinforce the findings. International research, such as studies by Gemar (2023), Eaves et al. (2023), and Jackson et al. (2024), have highlighted the role of parental religious involvement and family religious culture in shaping adolescents' religious behaviors through socialization mechanisms. Similarly, domestic studies have shown that familial cultural and religious resources significantly influence youths' religious identity and behavior. The present findings contribute to this body of literature by demonstrating that religious socialization serves as a key explanatory mechanism linking family cultural capital to religious commitment among adolescents.

In practical terms, the findings suggest the importance of policies and programs aimed at strengthening families' cultural and religious capacities. Educational workshops for parents, programs promoting family-based religious discussions, joint religious activities, and increased access to youth-appropriate religious resources may enhance religious socialization processes. Schools can also play a supportive role by fostering collaborative programs with families to facilitate religious and cultural development. Future research could explore the moderating effects of socioeconomic status, gender, school type, and the influence of digital media on adolescents' religious development. Mixed-method or qualitative studies could further deepen understanding of family dynamics in religious value transmission.

Acknowledgments: The authors express their gratitude to the students, school administrators, and educators in Tehran who supported the data collection process. Appreciation is also extended to the scholars and experts who provided valuable feedback to enhance the quality of this research.

Keywords: Family Cultural Capital, Religious Socialization, Religious Commitment, Adolescents, Family, Tehran.

Cite this article: Heshmati, Mohammadreza (2026). A Structural Analysis of the Relationship Between Family Cultural Capital and Children's Religious Commitment with the Mediating Role of Religious Socialization. *Journal of Islam and Social Sciences* 17(36): 101-136.

تحلیل ساختاری رابطه سرمایه فرهنگی خانواده و دینداری فرزندان با نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی

محمدرضا حشمتی^۱

۱. دانش آموخته، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه کاشان، ایران.

Rezaheshmaty1037@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۳۰

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: پابندی مذهبی یکی از مهم‌ترین شاخص‌های هویت فرهنگی و دینی در جوامع به شمار می‌رود و انتقال ارزش‌ها و باورهای دینی به نسل جدید از طریق نهادهای اجتماعی مختلف، به‌ویژه خانواده، صورت می‌گیرد. خانواده به‌عنوان نخستین و مهم‌ترین نهاد جامعه‌پذیرکننده، نقش اساسی در شکل‌گیری نگرش‌ها، باورها و رفتارهای دینی فرزندان ایفا می‌کند. یکی از مفاهیم مهم در این زمینه، سرمایه فرهنگی خانواده است که در نظریه بورديو به مجموعه‌ای از دانش‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها و منابع فرهنگی اشاره دارد که در فرایندهای تربیتی و اجتماعی از والدین به فرزندان منتقل می‌شود. این سرمایه می‌تواند از طریق فراهم آوردن محیطی فرهنگی، دسترسی به منابع آموزشی و فرهنگی، و مشارکت در فعالیتهای فرهنگی و مذهبی، بر شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای دینی فرزندان تأثیر بگذارد. با وجود این، انتقال ارزش‌های دینی صرفاً به وجود سرمایه فرهنگی محدود نمی‌شود و سازوکارهای اجتماعی و تربیتی درون خانواده نیز در این فرایند نقش دارند. یکی از مهم‌ترین این سازوکارها، جامعه‌پذیری مذهبی است که طی آن ارزش‌ها، هنجارها و باورهای دینی از طریق

تعاملات خانوادگی، الگوبرداری از والدین و مشارکت در مناسک مذهبی درونی می‌شوند. نوجوانی یکی از حساس‌ترین دوره‌های زندگی در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی است و تجربیات خانوادگی در این دوره می‌تواند نقش مهمی در تثبیت یا تغییر نگرش‌های دینی داشته باشد. با توجه به پیچیدگی‌های فرهنگی و اجتماعی کلان‌شهر تهران و تنوع سبک‌های زندگی در آن، بررسی عوامل مؤثر بر پایبندی مذهبی نوجوانان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. براساس این، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان با در نظر گرفتن نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی در میان دانش‌آموزان نوجوان شهر تهران است.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، کمی و مبتنی بر پیمایش میدانی است. جامعه آماری این پژوهش شامل دانش‌آموزان ۱۵ تا ۱۷ ساله مقطع متوسطه دوم در شهر تهران است. نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای چندمرحله‌ای انجام شد و حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌های استاندارد و محقق‌ساخته استفاده شد که سه متغیر اصلی سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی فرزندان را اندازه‌گیری می‌کردند. گویه‌های مربوط به سرمایه فرهنگی خانواده بر اساس نظریه بوردیو طراحی شد و شاخص‌هایی مانند سطح تحصیلات والدین، دسترسی به منابع فرهنگی، وجود کتاب‌های دینی، مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی و الگوهای رفتاری دینی والدین را شامل می‌شد. جامعه‌پذیری مذهبی نیز از طریق شاخص‌هایی مانند آموزش ارزش‌های دینی، گفت‌وگوهای مذهبی در خانواده، مشارکت در مناسک مذهبی و الگوبرداری از رفتارهای دینی والدین سنجیده شد. پایبندی مذهبی فرزندان نیز با استفاده از ابعاد اعتقادی، مناسکی و ارزشی مورد اندازه‌گیری قرار گرفت. روایی ابزار پژوهش از طریق نظر متخصصان و تحلیل عاملی تأییدی بررسی شد و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ و آلفای ترکیبی مورد تأیید قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SmartPLS و روش مدلیابی معادلات ساختاری (PLS-SEM) استفاده شد. همچنین، برای بررسی نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی در رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان از آزمون سابل بهره گرفته شد.

نتایج: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی فرزندان روابط مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل همبستگی نشان می‌دهد

که سرمایه فرهنگی خانواده با پابندی مذهبی فرزندان دارای ضریب همبستگی 0.552 و با جامعه‌پذیری مذهبی دارای ضریب همبستگی 0.477 است که هر دو در سطح معناداری 0.01 معنادار هستند. همچنین، قوی‌ترین رابطه بین جامعه‌پذیری مذهبی و پابندی مذهبی فرزندان با ضریب همبستگی 0.609 مشاهده شد. نتایج مدلیابی معادلات ساختاری نیز نشان داد که سرمایه فرهنگی خانواده اثر مثبت و معناداری بر جامعه‌پذیری مذهبی دارد ($\beta = 0.537$ ، $t = 15.19$ ، $p < 0.001$). افزون‌براین، سرمایه فرهنگی خانواده تأثیر مستقیمی بر پابندی مذهبی فرزندان دارد ($\beta = 0.400$ ، $t = 10.16$ ، $p < 0.001$). همچنین جامعه‌پذیری مذهبی نیز اثر مثبت و معناداری بر پابندی مذهبی فرزندان نشان داد ($\beta = 0.461$ ، $t = 11.13$ ، $p < 0.001$). نتایج آزمون سابل نیز نشان داد که جامعه‌پذیری مذهبی نقش میانجی معناداری در رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پابندی مذهبی فرزندان ایفا می‌کند؛ به‌طوری‌که اثر غیرمستقیم این رابطه برابر با 0.247 و مقدار آماره Z برابر با 9.06 به دست آمد که نشان‌دهنده معناداری اثر میانجی در سطح اطمینان بالاست. همچنین، نتایج بررسی روایی و پایایی سازه‌ها نشان می‌دهد که تمامی متغیرهای پژوهش دارای آلفای کرونباخ بالاتر از 0.7 و شاخص AVE بالاتر از 0.5 هستند که بیان‌کننده اعتبار مناسب ابزار پژوهش است.

بحث و نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده نقش مهمی در شکل‌گیری پابندی مذهبی نوجوانان دارد و این اثر افزون‌بر مسیر مستقیم، از طریق فرایند جامعه‌پذیری مذهبی نیز تقویت می‌شود. به‌دیگرسخن، خانواده‌هایی که از سطح بالاتری از سرمایه فرهنگی برخوردارند، از طریق ایجاد محیط فرهنگی و دینی مناسب، مشارکت در فعالیت‌های مذهبی و گفت‌وگوهای دینی درون خانواده، زمینه درونی‌سازی ارزش‌ها و باورهای دینی را در فرزندان خود فراهم می‌کنند. یافته‌های پژوهش با نظریه سرمایه فرهنگی بورديو همخوانی دارد که بر نقش خانواده در انتقال ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی به نسل بعد تأکید می‌کند. همچنین، نتایج با دیدگاه‌های جامعه‌پذیری دینی و کنش متقابل نمادین سازگار است که بر نقش تعاملات خانوادگی در شکل‌گیری معانی و رفتارهای دینی تأکید دارند. نتایج این مطالعه با بسیاری از پژوهش‌های داخلی و خارجی نیز همسو است که نشان داده‌اند دینداری والدین و محیط فرهنگی خانواده از طریق فرایند جامعه‌پذیری مذهبی به نسل بعد منتقل می‌شود. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت

که جامعه‌پذیری مذهبی سازوکاری کلیدی در تبدیل سرمایه فرهنگی خانواده به پایبندی مذهبی فرزندان است. براساس این، تقویت سرمایه فرهنگی خانواده و ارتقای تعاملات دینی درون خانواده می‌تواند نقش مهمی در افزایش پایبندی مذهبی نوجوانان داشته باشد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود نهادهای فرهنگی و آموزشی با طراحی برنامه‌های آموزشی برای والدین، تقویت گفت‌وگوهای خانوادگی درباره ارزش‌های دینی و فراهم‌سازی منابع فرهنگی مناسب برای نوجوانان، زمینه تقویت جامعه‌پذیری مذهبی در خانواده‌ها را فراهم کنند.

واژگان کلیدی: سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی، پایبندی مذهبی، نوجوانان، خانواده، تهران.

استناد: حشمتی، محمدرضا (۱۴۰۴). تحلیل ساختاری رابطه سرمایه فرهنگی خانواده و دینداری فرزندان با نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی. مجله اسلام و علوم اجتماعی ۱۷(۳۶): ۱۰۱-۱۳۶.

مقدمه و بیان مسئله

پایبندی مذهبی در میان نوجوانان و جوانان یکی از شاخص‌های مهم انسجام فرهنگی و تداوم هویت دینی در جوامع به شمار می‌رود. در بسیاری از جوامع، به‌ویژه جوامعی که دین نقش پررنگی در ساختار فرهنگی و اجتماعی آنها دارد، انتقال ارزش‌ها و باورهای دینی به نسل جدید از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این میان، خانواده به‌عنوان نخستین و بنیادی‌ترین نهاد جامعه‌پذیرکننده، نقشی اساسی در شکل‌گیری نگرش‌ها، باورها و رفتارهای دینی فرزندان ایفا می‌کند. یکی از عوامل مهم در این فرایند، سرمایه فرهنگی خانواده است؛ مفهومی که در چهارچوب نظری بوردیو به مجموعه‌ای از دانش‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها و منابع فرهنگی اشاره دارد که از طریق فرایندهای تربیتی و اجتماعی از والدین به فرزندان منتقل می‌شود (بوردیو، ۱۹۸۶).

سرمایه فرهنگی خانواده می‌تواند در قالب‌هایی مانند عادات مطالعه، دسترسی به منابع فرهنگی، سطح تحصیلات والدین، و مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی بروز یابد. این سرمایه از طریق فرایند جامعه‌پذیری مذهبی - شامل آموزش مستقیم ارزش‌های دینی، الگوپذیری از رفتارهای مذهبی والدین، گفت‌وگوهای خانوادگی درباره مسائل دینی و مشارکت در مناسک مذهبی - بر شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای مذهبی فرزندان تأثیر می‌گذارد. جامعه‌پذیری مذهبی به فرایندی اشاره دارد که طی آن افراد، به‌ویژه در دوران کودکی و نوجوانی، ارزش‌ها، هنجارها و باورهای دینی را در تعامل با خانواده، نهادهای دینی و محیط اجتماعی درونی می‌کنند (پوررحیمی و همکاران، ۱۳۹۹).

در این پژوهش، منظور از «پایبندی مذهبی» مجموعه‌ای از نگرش‌ها و رفتارهای دینی است که نشان‌دهنده میزان التزام فرد به باورها و آموزه‌های مذهبی است. این مفهوم در چهارچوب مطالعات جامعه‌شناسی دین، دارای ابعاد مختلفی از جمله بعد اعتقادی (باورها و ایمان دینی)، بعد مناسکی یا عملی (مشارکت در عبادات و مناسک مذهبی)، و بعد ارزشی - اخلاقی (پایبندی به هنجارها و ارزش‌های اخلاقی مبتنی بر دین) در نظر گرفته می‌شود. در سطح عملیاتی، پایبندی مذهبی در این پژوهش براساس میزان التزام نوجوانان به باورهای دینی، مشارکت در اعمال عبادی و مناسک مذهبی، و نگرش آنان نسبت به ارزش‌های دینی سنجیده می‌شود. دوره نوجوانی یکی از مراحل حساس در شکل‌گیری هویت و ارزش‌های فردی است و تجربه‌های اجتماعی و خانوادگی در این دوره نقش تعیین‌کننده‌ای در جهت‌گیری‌های فکری و ارزشی افراد دارند.

ازاین‌رو، این پژوهش بر گروه سنی نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال متمرکز است؛ دوره‌ای که هم‌زمان با شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی، نگرش‌های دینی نیز در حال تثبیت یا بازتعریف هستند. مطالعات پیشین نشان داده‌اند که سرمایه فرهنگی والدین می‌تواند نقش مهمی در شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای مذهبی فرزندان ایفا کند. برای مثال، نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که عواملی مانند مطالعه متون دینی در خانواده، مشارکت در مناسک مذهبی و گفت‌وگوهای خانوادگی درباره مسائل دینی، در تقویت گرایش‌های مذهبی نوجوانان مؤثر هستند (نوری و همکاران، ۱۳۹۷). در این میان، جامعه‌پذیری مذهبی می‌تواند به‌عنوان سازوکاری میانجی عمل کند؛ یعنی سرمایه فرهنگی والدین از طریق شیوه‌های تربیتی و تعاملات خانوادگی به انتقال ارزش‌های دینی و در نهایت شکل‌گیری پایبندی مذهبی فرزندان منجر می‌شود (فرامرزی، ۱۴۰۲).

در بستر اجتماعی شهر تهران، این موضوع از اهمیت بیشتری برخوردار است. تهران به‌عنوان یک کلان‌شهر با تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی گسترده، بستر پیچیده‌ای برای شکل‌گیری نگرش‌ها و ارزش‌های نسل جوان فراهم می‌کند. برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند والدینی که از سرمایه فرهنگی مذهبی بالاتری برخوردارند - مانند سطح تحصیلات بالاتر در حوزه علوم انسانی، مشارکت فعال در فعالیت‌های دینی و دسترسی به منابع فرهنگی و مذهبی - نقش فعال‌تری در انتقال ارزش‌های دینی به فرزندان خود دارند (ساعی، ۱۴۰۱). در مقابل، برخی مطالعات نیز نشان داده‌اند که در بخش‌هایی از طبقه متوسط شهری تهران، حتی در خانواده‌هایی با سطح نسبتاً بالای سرمایه فرهنگی، میزان جامعه‌پذیری مذهبی کاهش یافته و شکاف ارزشی میان نسل‌ها مشاهده می‌شود (مظاهری و همکاران، ۱۳۹۰).

باوجود گسترش مطالعات در این حوزه، برخی کاستی‌ها در پژوهش‌های موجود قابل مشاهده است. بسیاری از تحقیقات پیشین عمدتاً بر نقش مستقیم خانواده تمرکز کرده‌اند و به نقش متغیرهای میانجی، مانند جامعه‌پذیری مذهبی، کمتر توجه کرده‌اند. همچنین، در برخی پژوهش‌ها تفاوت‌های زمینه‌ای مانند پایگاه اجتماعی-اقتصادی، جنسیت و الگوهای تعامل خانوادگی به‌طورکامل بررسی نشده است. افزون‌براین، برخی مطالعات به تأثیر عوامل نوظهور مانند شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های نوین در فرایند شکل‌گیری نگرش‌های دینی نسل جدید کمتر پرداخته‌اند (میرفرد یو همکاران، ۱۳۹۶). در این پژوهش بر بررسی پایبندی مذهبی فرزندان در دوره نوجوانی تمرکز دارد. منظور از فرزندان در این

مطالعه، دانش‌آموزان نوجوان در بازه سنی ۱۵ تا ۱۷ سال هستند که در شهر تهران سکونت دارند. دوره نوجوانی به دلیل شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی و افزایش تأثیرپذیری از محیط خانواده و سایر نهادهای اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای در فرایند درونی‌سازی ارزش‌ها و باورهای دینی برخوردار است. در این مرحله از زندگی، خانواده به عنوان یکی از مهم‌ترین بسترهای جامعه‌پذیری، نقش اساسی در انتقال ارزش‌ها، هنجارها و باورهای مذهبی ایفا می‌کند.

در این میان، سرمایه فرهنگی خانواده می‌تواند از طریق فراهم کردن زمینه‌های آموزشی، فرهنگی و ارزشی، بر نحوه انتقال و درونی‌سازی ارزش‌های دینی در فرزندان تأثیر بگذارد. یکی از سازوکارهای مهم در این فرایند، جامعه‌پذیری مذهبی است که از طریق تعاملات خانوادگی، الگوهای رفتاری والدین و انتقال معانی و ارزش‌های دینی شکل می‌گیرد و می‌تواند زمینه تقویت پایبندی مذهبی در فرزندان را فراهم کند. براساس این، بررسی رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان با در نظر گرفتن نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی می‌تواند به درک دقیق‌تر سازوکارهای انتقال ارزش‌های دینی در خانواده کمک کند.

از این رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی خانواده بر پایبندی مذهبی نوجوانان ۱۵ تا ۱۷ ساله در شهر تهران و تبیین نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی انجام شده است. براساس این، پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت است از: سرمایه فرهنگی خانواده تا چه اندازه بر پایبندی مذهبی فرزندان تأثیر دارد؟ و جامعه‌پذیری مذهبی چگونه این رابطه را میانجی‌گری می‌کند؟

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، مطالعات متعددی در سطح بین‌المللی به بررسی انتقال بین‌نسلی دینداری و نقش خانواده در این فرایند پرداخته‌اند. جکسون و همکاران^۱ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای پیمایشی در شهر لیسبون پرتغال نشان دادند که سرمایه فرهنگی مذهبی خانواده و سواد دینی خانوادگی به طور مستقیم و غیرمستقیم (از طریق جامعه‌پذیری مذهبی) بر دینداری نوجوانان تأثیرگذار است.

جمر^۱ (۲۰۲۳) با استفاده از تحلیل داده‌های پیمایش اجتماعی عمومی ایالات متحده (GSS ۲۰۱۸) و به‌کارگیری رگرسیون چندگانه نشان داد که حضور مذهبی و تعهد دینی والدین اثر مستقیمی بر پابندی مذهبی فرزندان دارد و الگوهای جامعه‌پذیری مذهبی خانوادگی - مانند دعا و گفت‌وگوهای مذهبی در خانواده - می‌توانند بین ۴۴ تا ۶۲ درصد از این اثر را تبیین کنند. این یافته نشان می‌دهد که انتقال دینداری در خانواده صرفاً ناشی از باور والدین نیست، بلکه از طریق سازوکارهای جامعه‌پذیری مذهبی عملیاتی می‌شود.

شیخ و صدیقی^۲ (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای پیمایشی بر روی ۳۰۹ نوجوان ۱۵ تا ۱۹ ساله شهر کراچی و با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان دادند که جامعه‌پذیری مذهبی والدین نقش میانجی مهمی در انتقال اثر دینداری بر پیامدهای اجتماعی نوجوانان دارد و از طریق تقویت همدلی و مهارت‌های اجتماعی، رفتارهای اجتماعی مثبت را افزایش می‌دهد.

ایوز^۳ و همکاران (۲۰۲۳) با تحلیل داده‌های پیمایش ملی در میان جوانان ۱۸ تا ۲۵ سال کشورهای غربی نشان دادند که سرمایه فرهنگی مذهبی خانواده، به‌ویژه حضور مذهبی والدین و محیط فرهنگی مذهبی خانه، به‌طور مستقیم بر باورها و رفتارهای دینی جوانان تأثیر دارد و جامعه‌پذیری مذهبی خانواده مسیر انتقال این اثر را تسهیل می‌کند.

اسمیت^۴ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی درباره سبک‌های فرزندپروری و باورهای دینی والدین نشان دادند که جامعه‌پذیری مذهبی - از طریق آموزش دینی و مشارکت در مناسک خانوادگی - نقش میانجی در انتقال باورهای دینی والدین به رفتارها و سازگاری اجتماعی کودکان ایفا می‌کند.

فریمن^۵ (۲۰۲۲) با استفاده از داده‌های طولی پیمایش ملی ایالات متحده بر روی بیش از ۱۵ هزار نوجوان نشان داد که دینداری نهادی والدین از طریق جامعه‌پذیری مذهبی و شکل‌گیری رفتارهای سالم (مانند کاهش مصرف سیگار) به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سلامت نوجوانان در بزرگسالی تأثیر می‌گذارد.

1. Gemar

2. Shaikh& Siddiqui

3. Eaves

4. Smith

5. Freeman

همچنین، کورنوال^۱ (۲۰۲۲) با تحلیل داده‌های طولی گسترده نشان داد که دینداری نهادی والدین از طریق دینداری نوجوانان و رفتارهای مرتبط با سلامت، نقش میانجی مهمی در ارتقای سلامت و سبک زندگی آنان دارد.

در مجموع، مطالعات خارجی نشان می‌دهند که سرمایه فرهنگی و دینداری والدین از طریق فرایندهای جامعه‌پذیری مذهبی به نسل بعد منتقل می‌شود. باوجوداین، تمرکز بسیاری از این پژوهش‌ها بر پیامدهایی مانند سلامت، مهارت‌های اجتماعی یا سبک‌های فرزندپروری بوده و کمتر به بررسی هم‌زمان سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی در بسترهای فرهنگی متفاوت پرداخته‌اند.

در ایران نیز مطالعات متعددی به بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر دینداری و هویت دینی نسل جوان پرداخته‌اند. دلشاد، پوریانی و شهیدی (۱۴۰۲) در پژوهشی بر روی جوانان ۱۸ تا ۲۸ سال استان مرکزی نشان دادند که سرمایه فرهنگی خانواده به‌طور معناداری جامعه‌پذیری دینی را پیش‌بینی می‌کند؛ هرچند سرمایه اجتماعی سهم بیشتری در تبیین آن دارد.

زارع شاه‌آبادی، اسدنژاد و تیموری (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای پیمایشی بر روی دانش‌آموزان متوسطه نشان دادند که نقش خانواده در جامعه‌پذیری دینی بیش از مدرسه است و عواملی مانند سرمایه فرهنگی خانواده، شیوه‌های فرزندپروری و پایگاه اجتماعی-اقتصادی با جامعه‌پذیری دینی رابطه معنادار دارند.

سراجی‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که عملکرد حمایتی خانواده و رابطه گرم والد-فرزند می‌تواند پیش‌بینی‌کننده هویت دینی نوجوانان باشد و سرمایه فرهنگی خانواده در کنار سبک تربیتی مقتدرانه با هویت دینی و سازگاری اجتماعی ارتباط معنادار دارد.

ابراهیمی، جانعلی‌زاده و بوالغی (۱۳۹۶) نشان دادند که ابعاد مختلف سرمایه فرهنگی خانواده می‌تواند بخش قابل توجهی از واریانس سبک زندگی دینی دانشجویان را توضیح دهند.

سفیری، کمالی و مصلح (۱۳۹۳) در پژوهشی بر روی ۳۶۷ زوج والد-فرزند در شهر قم نشان دادند که سرمایه اجتماعی خانواده و مشارکت دینی والدین و نوجوانان با هویت دینی نوجوانان رابطه مثبت دارند و مشارکت دینی نوجوانان مهم‌ترین عامل تبیین‌کننده هویت دینی آنان است. این مطالعه بر اهمیت تعاملات درون‌خانوادگی در شکل‌گیری هویت دینی تأکید می‌کند.

امیر رستگار خالد (۱۳۹۲) نشان داد که مشارکت و ارتباطات درون خانوادگی به عنوان ابعاد فرایندی سرمایه اجتماعی خانواده، رابطه معناداری با دینداری مناسکی جوانان دارند. نیازی و کارکنان تبریزی (۱۳۸۶) در پژوهشی پیمایشی بر روی جوانان نشان دادند که سرمایه فرهنگی خانواده در هر سه بعد تجسم یافته، عینی و نهادینه شده رابطه مثبت و معناداری با هویت اجتماعی جوانان دارد و نقش مهمی در شکل گیری هویت آنان ایفا می کند.

مرور پژوهش های پیشین نشان می دهد که بیشتر مطالعات خارجی بر انتقال بین نسلی دین داری و نقش جامعه پذیری مذهبی در خانواده تمرکز داشته اند؛ در حالی که بسیاری از پژوهش های داخلی بیشتر به رابطه سرمایه فرهنگی یا سرمایه اجتماعی خانواده با هویت دینی یا سبک زندگی دینی پرداخته اند. با وجود این، چند خلأ مهم در ادبیات پژوهش قابل مشاهده است. نخست آنکه، در بسیاری از مطالعات داخلی، نقش جامعه پذیری مذهبی به عنوان متغیر میانجی میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان به طور مستقیم بررسی نشده است. دوم آنکه، بیشتر تحقیقات داخلی بر مفاهیمی مانند هویت دینی یا سبک زندگی دینی تمرکز داشته اند؛ در حالی که مفهوم «پایبندی مذهبی» به عنوان ترکیبی از ابعاد اعتقادی، مناسکی و ارزشی کمتر به طور جامع بررسی شده است. سوم آنکه، بخش قابل توجهی از پژوهش ها بر جمعیت های دانشجویی یا جوانان متمرکز بوده و مطالعات کمتری به بررسی نوجوانان در بستر شهری کلان شهری مانند تهران پرداخته اند.

بر اساس این، نوآوری پژوهش حاضر در آن است که با تکیه بر چهارچوب نظری سرمایه فرهنگی بورديو، رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی نوجوانان را با در نظر گرفتن نقش میانجی جامعه پذیری مذهبی در بستر اجتماعی شهر تهران بررسی می کند. به این ترتیب، این پژوهش تلاش می کند سازوکار انتقال ارزش های دینی در خانواده را به صورت نظام مند تبیین کرده و شکاف موجود در مطالعات پیشین را در خصوص نقش میانجی جامعه پذیری مذهبی در رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان روشن کند.

چهارچوب نظری

چهارچوب نظری این پژوهش بر پایه نظریه سرمایه فرهنگی پی‌یر بوردیو^۱ شکل گرفته است. بوردیو (۱۹۸۶) سرمایه فرهنگی را به سه شکل تجسم‌یافته (عادت‌واره‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های فرهنگی)، عینیت‌یافته (در قالب کتاب‌ها، ابزارهای فرهنگی و آثار هنری) و نهادینه‌شده (مدارک تحصیلی و امتیازات آموزشی) تقسیم می‌کند. از منظر وی، خانواده‌ها با انتقال سرمایه فرهنگی از نسلی به نسل دیگر، به بازتولید ارزش‌ها و هویت‌های اجتماعی از جمله پایبندی مذهبی کمک می‌کنند. در زمینه پایبندی مذهبی، سرمایه فرهنگی خانواده می‌تواند در قالب حضور والدین در مناسک دینی، فراهم‌سازی منابع فرهنگی مذهبی (کتاب‌ها و رسانه‌های دینی) و ایجاد محیطی مذهبی در خانه، موجب تقویت تمایلات دینی فرزندان شود. پژوهش‌های جدید نیز نشان داده‌اند که رابطه معناداری میان سرمایه فرهنگی والدین و پایبندی مذهبی فرزندان وجود دارد (جمر، ۲۰۲۳).

در کنار این نظریه، نظریه کنش متقابل نمادین نیز با تأکید بر نقش تعاملات اجتماعی در شکل‌گیری معانی، چهارچوب نظری دومی برای این تحقیق فراهم می‌آورد. از منظر جرج هربرت مید^۲ و هربرت بلومر^۳ (۱۹۶۹) پایبندی مذهبی محصول تفسیر فرد از موقعیت‌های اجتماعی است و معانی دینی از طریق تعاملات میان فرد و دیگران -به‌ویژه والدین- ساخته می‌شوند. در این راستا، جامعه‌پذیری مذهبی در قالب گفت‌وگوهای دینی، مناسک خانوادگی و تجربه‌های مشترک دینی، زمینه‌ساز درونی‌سازی معانی دینی در ذهن فرزندان می‌شود (اسمیت و همکاران، ۲۰۲۳).

ازسوی دیگر، نظریه جامعه‌پذیری دینی که از رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی الهام می‌گیرد، بر آن است که باورهای دینی از طریق فرایند درونی‌سازی در نهاد خانواده شکل می‌گیرند. پیتز برگر^۴ و توماس لاکمن^۵ (۱۹۶۶) معتقدند که واقعیت اجتماعی، از جمله پایبندی مذهبی، برساخته‌ای اجتماعی است که طی جامعه‌پذیری اولیه در ذهن افراد نهادینه می‌شود. خانواده به‌عنوان نخستین و مهم‌ترین بستر جامعه‌پذیری، نقشی تعیین‌کننده در نهادینه‌سازی نظم دینی در ذهن فرزندان ایفا می‌کند. در پژوهش‌های

-
1. Bourdieu
 2. George Herbert Mead
 3. Herbert Blumer
 4. Peter L. Berger
 5. Thomas Luckmann

جدید، بر انتقال معانی دینی از طریق خانواده، به‌ویژه در دوران نوجوانی، تأکید زیادی شده است (جکسون و همکاران، ۲۰۲۴).

در سطح کلان‌تر، آنتونی گیدنز در نظریه ساخت‌یابی خود (۱۹۹۱) بیان می‌کند که هویت دینی در دوران مدرن، تحت تأثیر فرایند بازاندیشی و انتخاب فعالانه قرار دارد؛ اما نهادهایی مانند خانواده همچنان نقش تعیین‌کننده‌ای در فراهم‌سازی چهارچوب‌های معنابخش ایفا می‌کنند. او معتقد است که ساختارهای اجتماعی و عاملیت فردی در رابطه‌ای دیالکتیکی قرار دارند؛ خانواده می‌تواند زمینه‌ای برای کنش مذهبی فرزندان ایجاد کند که در آن باورها و مناسک در زندگی روزمره بازتولید می‌شوند. بنابراین، پابندی مذهبی نوجوانان نه صرفاً محصول انتخاب فردی، بلکه حاصل کنش متقابل میان ساختار فرهنگی خانواده و عاملیت آنان است (فریمن، ۲۰۲۲).

در نهایت، چهارچوب نظری این پژوهش با ترکیب دیدگاه‌های بوردیو، بلومر، برگر و گیدنز، مدلی مفهومی ارائه می‌دهد که در آن «سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی، پابندی مذهبی فرزندان» به‌عنوان زنجیره‌ای علی در نظر گرفته می‌شود. در این مدل، نقش خانواده نه تنها به‌عنوان منشأ انتقال دانش دینی، بلکه به‌عنوان بستر تفسیری و ساخت‌دهنده هویت مذهبی فرزندان دیده می‌شود. این چهارچوب، امکان تحلیل دقیق‌تر فرایندهای پنهان و آشکار شکل‌گیری پابندی مذهبی در بستر خانواده را فراهم می‌کند. بر مبنای این چهارچوب، فرضیه‌های پژوهش به‌صورت زیر تدوین شده‌اند:

۱. بین سرمایه فرهنگی خانواده و پابندی مذهبی فرزندان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد؛
۲. بین سرمایه فرهنگی خانواده و جامعه‌پذیری مذهبی رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد؛
۳. بین جامعه‌پذیری مذهبی و پابندی مذهبی فرزندان رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد؛
۴. جامعه‌پذیری مذهبی نقش میانجی در رابطه‌ی بین سرمایه فرهنگی خانواده و پابندی مذهبی فرزندان ایفا می‌کند.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع مطالعات کمی و مبتنی بر روش پیمایشی است که با رویکرد میدانی در شهر تهران اجرا شده است. هدف اصلی بررسی نقش سرمایه فرهنگی خانواده بر پابندی مذهبی فرزندان با در نظر گرفتن

نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی است. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه‌های استاندارد و محقق ساخته گردآوری شده‌اند و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) و نرم‌افزارهای آماری انجام شده است. چهارچوب نظری تحقیق براساس نظریه سرمایه فرهنگی پیر بورديو و مفاهیم جامعه‌پذیری مذهبی برگرفته از دیدگاه‌های برگر و لاکمن طراحی شده است. این چارچوب نظری به شناسایی مکانیسم‌های تأثیرگذاری محیط خانوادگی بر رفتارهای مذهبی فرزندان کمک می‌کند. با استفاده از تحلیل کمی و آماری، روابط علی میان متغیرهای مستقل، وابسته و میانجی بررسی شده‌اند. این مطالعه در تلاش است تا با ترکیب نظریه‌های اجتماعی و داده‌های تجربی، تصویری دقیق از فرایند انتقال ارزش‌های دینی در خانواده ارائه دهد. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان نوجوان شهر تهران است که در بازه سنی ۱۵ تا ۱۷ سال قرار دارند. نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای چندمرحله‌ای از مناطق مختلف شهری تهران انجام شده تا تنوع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در نمونه حفظ شود. حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۳۸۴ نفر تعیین شد. دانش‌آموزانی که تمایلی به شرکت در مطالعه نداشتند یا پرسش‌نامه‌ها را به صورت ناقص تکمیل کردند، از مطالعه کنار گذاشته شدند. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه از دانش‌آموزان گردآوری شد تا دیدگاه آنان بررسی شود. ویژگی‌های جمعیتی نظیر جنسیت، سطح تحصیلات والدین، سطح درآمد، و نوع اشتغال در نظر گرفته شدند تا تحلیل‌ها از دقت و عمق بیشتری برخوردار باشند.

برای گردآوری داده‌ها در این پژوهش، از پرسش‌نامه محقق ساخته و پرسش‌نامه‌های استاندارد اقتباس شده استفاده شد که سه متغیر اصلی تحقیق یعنی سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پابندی مذهبی فرزندان را اندازه‌گیری می‌کردند. برای سنجش متغیرهای پژوهش از پرسش‌نامه محقق ساخته سرمایه فرهنگی براساس نظریه بورديو استفاده شده است. روایی محتوایی پرسش‌نامه با بهره‌گیری از نظر متخصصان علوم اجتماعی و دین‌پژوهی تأیید شد و اصلاحات لازم براساس بازخوردها اعمال شد.

همچنین، برای بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی (CFA) استفاده شد. پایایی ابزار از طریق آزمون آلفای کرونباخ برای هر مقیاس محاسبه شد که تمامی شاخص‌ها دارای ضریب بالاتر از ۰/۷ بودند و در نتیجه از پایایی مطلوب برخوردارند. پیش‌آزمون پرسش‌نامه با نمونه‌ای ۳۰ نفری اجرا شد تا ابهامات احتمالی رفع شود. به‌طورکلی، ابزار پژوهش از اعتبار علمی و آماری مناسبی برای تحلیل داده‌ها برخوردار است.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱. ویژگی‌های دموگرافیک پاسخ‌دهندگان (n = 384)

متغیر دموگرافیک	گروه‌ها / مقادیر	تعداد (n)	درصد (%)
سن	۱۴ سال	۹۹	۲۵/۸
	۱۵ سال	۸۷	۲۲/۷
	۱۶ سال	۱۰۵	۲۷/۳
	۱۷ سال	۹۳	۲۴/۲
	کل	۳۸۴	۱۰۰/۰
جنسیت	دختر	۲۱۱	۵۴/۹
	پسر	۱۷۳	۴۵/۱
	کل	۳۸۴	۱۰۰/۰
تحصیلات پدر	بی‌سواد / ابتدایی	۶۴	۱۶/۷
	راهنمایی / متوسطه اول	۶۳	۱۶/۴
	دیپلم / پیش‌دانشگاهی	۶۱	۱۵/۹
	کاردانی	۷۰	۱۸/۲
	کارشناسی	۶۵	۱۶/۹
	کارشناسی ارشد	۶۱	۱۵/۹
	کل	۳۸۴	۱۰۰/۰
نوع مدرسه	دولتی	۹۷	۲۵/۳
	غیرانتفاعی	۸۲	۲۱/۴
	نمونه دولتی	۹۰	۲۳/۴
	شاهد	۱۱۵	۲۹/۹
	کل	۳۸۴	۱۰۰/۰

در جدول شماره ۱، توزیع ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، توزیع سنی دانش‌آموزان شرکت‌کننده نسبتاً متوازن بوده است. بیشترین گروه سنی متعلق به ۱۶ ساله‌ها با ۳/۲۷ درصد و کمترین آن متعلق به ۱۵ ساله‌ها با ۷/۲۲ درصد بوده است. این توزیع نشان می‌دهد که نمونه‌گیری در میان پایه‌های مختلف دوره دوم متوسطه به خوبی انجام

شده و می‌تواند تنوع سنی مناسبی را پوشش دهد. از نظر جنسیت، ۲۱۱ نفر از پاسخ‌دهندگان (۹/۵۴ درصد) دختر و ۱۷۳ نفر (۱/۴۵ درصد) پسر بوده‌اند. این توزیع نسبتاً متعادل است، هرچند که سهم دختران اندکی بیشتر بوده است. این مسئله می‌تواند بر نحوه تحلیل متغیرهای وابسته اثرگذار باشد، به‌ویژه اگر متغیر جنسیت در تحلیل‌های بعدی وارد شود.

در بررسی سطح تحصیلات پدر، بیشترین فراوانی به گروه «کاردانی» (۲/۱۸ درصد) تعلق دارد و کمترین آن مربوط به «دیپلم / پیش‌دانشگاهی» با ۹/۱۵ درصد است. در مجموع، حدود ۵۱ درصد از پدران دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر هستند. این توزیع، نشان‌دهنده حضور قابل توجه والدین با سطح تحصیلات نسبتاً بالا در نمونه پژوهش است. تحصیلات مادران نیز الگوی نسبتاً مشابهی دارد. ۲/۱۸ درصد از مادران در سطح «دیپلم / پیش‌دانشگاهی» هستند و کمترین میزان (۱/۱۵ درصد) مربوط به «کاردانی» است. نزدیک به نیمی از مادران تحصیلات عالی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) دارند که این موضوع می‌تواند نقش مؤثری در انتقال فرهنگی و اجتماعی خانواده ایفا کند. در بخش نوع مدرسه، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان از مدارس شاهد (۹/۲۹ درصد) و کمترین از مدارس غیرانتفاعی (۴/۲۱ درصد) بوده‌اند. این توزیع نشان می‌دهد که پژوهش از منظر نوع مدرسه نیز دارای تنوع مناسبی است و می‌تواند به مقایسه میان مدارس با ویژگی‌های مختلف آموزشی و فرهنگی کمک کند.

جدول ۲. تحلیل روابط همبستگی بین سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی فرزندان

سرمایه فرهنگی	پایبندی مذهبی	جامعه‌پذیری مذهبی	
سرمایه فرهنگی خانواده	۱	**۰/۵۵۲	**۰/۴۷۷
پایبندی مذهبی فرزندان	**۰/۵۵۲	۱	**۰/۶۰۹
پایبندی مذهبی فرزندان	**۰/۴۷۷	**۰/۶۰۹	۱

نتایج جدول شماره ۲ نشان‌دهنده روابط معنادار و مثبت بین سه متغیر اصلی پژوهش، یعنی سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی فرزندان است. همبستگی بین سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی نوجوانان معادل ۰/۵۵۲ و در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. این یافته حاکی از آن است که هرچه خانواده‌ها از سطح بالاتری از سرمایه فرهنگی مذهبی برخوردار باشند - اعم از منابع فرهنگی، نگرش‌ها، آگاهی و رفتارهای دینی - فرزندان آنها نیز پایبندی مذهبی بیشتری از

خود نشان می‌دهند. این رابطه می‌تواند بیان‌کننده نقش کلیدی خانواده به‌عنوان نخستین نهاد انتقال‌دهنده ارزش‌های دینی باشد.

ازسوی دیگر، رابطه بین جامعه‌پذیری مذهبی و پابندی مذهبی نوجوانان با ضریب همبستگی ۰/۶۰۹ به‌دست آمده است که نسبت به سایر روابط، قوی‌تر است. این نتیجه نشان می‌دهد که فرایند جامعه‌پذیری مذهبی - شامل آموزش، الگوبرداری، مشارکت در مناسک، و گفت‌وگوی دینی درون خانواده - نقش مهم‌تری در تقویت باور و رفتار دینی نوجوانان ایفا می‌کند. درواقع، جامعه‌پذیری مذهبی به‌عنوان مکانیسم فعال، نقش واسطی میان عوامل فرهنگی والدین و رفتار دینی فرزندان دارد. همچنین، همبستگی بین سرمایه فرهنگی خانواده و جامعه‌پذیری مذهبی برابر با ۰/۴۷۷ و در سطح معناداری ۰/۰۱ گزارش شده است. این همبستگی نیز مثبت و معنادار است و نشان می‌دهد که والدینی که از سرمایه فرهنگی مذهبی بیشتری بهره‌مندند، فعالانه‌تر در فرایند جامعه‌پذیری مذهبی فرزندان خود نقش‌آفرینی می‌کنند. چنین خانواده‌هایی نه تنها ارزش‌ها و باورهای دینی را در اختیار فرزندان می‌گذارند، بلکه بسترهای ارتباطی، رفتاری و مناسکی لازم برای درونی‌سازی این مفاهیم را نیز فراهم می‌کنند.

در مجموع، نتایج ماتریس همبستگی با فرضیه‌های اصلی پژوهش همسو بوده و بر نقش تلفیقی سرمایه فرهنگی و جامعه‌پذیری مذهبی در شکل‌گیری و تقویت پابندی دینی نسل نوجوان تأکید دارد. این یافته‌ها زمینه‌ساز تحلیل‌های پیشرفته‌تر در بخش مدل میانجی‌گری خواهند بود.

جدول ۳. پایایی و روایی همگرای سازه‌های پژوهش (آلفای کرونباخ، آلفای ترکیبی و شاخص AVE)

شاخص ave	آلفای ترکیبی	آلفای کرونباخ	
۰/۵۳۲	۰/۸۸۱	۰/۸۴۹	جامعه‌پذیری مذهبی
۰/۵۷۵	۰/۸۳۴	۰/۷۸۵	سرمایه فرهنگی خانواده
۰/۵۴۳	۰/۷۷۳	۰/۷۹۹	پابندی مذهبی فرزندان

تحلیل جدول ۳ نشان می‌دهد که هر سه سازه اصلی پژوهش، شامل جامعه‌پذیری مذهبی، سرمایه فرهنگی خانواده و پابندی مذهبی فرزندان، از پایایی مطلوب و روایی همگرای قابل قبول برخوردار هستند. مقدار آلفای کرونباخ برای تمامی سازه‌ها بیش از ۰/۷ است که بیانگر انسجام درونی مناسب گویه‌های هر سازه است. در این میان، سازه جامعه‌پذیری مذهبی با آلفای کرونباخ ۰/۸۴۹ بالاترین میزان

پایایی را به خود اختصاص داده است، در حالی که سرمایه فرهنگی خانواده با مقدار $0/785$ کمترین آلفا را داراست که با وجود این، همچنان در محدوده قابل قبول برای پژوهش‌های علوم اجتماعی قرار می‌گیرد. بررسی شاخص پایایی ترکیبی (CR) نیز نشان می‌دهد که مقادیر این شاخص برای هر سه سازه از حد آستانه $0/70$ فراتر است؛ بنابراین، پایایی سازه‌ها مورد تأیید قرار می‌گیرد. در این میان، جامعه‌پذیری مذهبی با مقدار $0/881$ از بیشترین پایایی ترکیبی برخوردار است که بیانگر هماهنگی و همبستگی مناسب میان گویه‌های این سازه است. همچنین، سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان نیز به ترتیب با مقادیر $0/834$ و $0/773$ از پایایی ترکیبی مطلوبی برخوردار هستند.

در خصوص شاخص میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE)، نتایج نشان می‌دهد که مقدار این شاخص برای تمامی سازه‌ها بیش از $0/50$ است؛ از این رو، روایی همگرایی مدل اندازه‌گیری بر اساس معیار فورنل و لارکر تأیید می‌شود. به طور مشخص، سرمایه فرهنگی خانواده با مقدار $0/575$ بیشترین مقدار AVE را دارد که نشان‌دهنده توان مناسب این سازه در تبیین واریانس گویه‌های خود است. همچنین، پایبندی مذهبی فرزندان و جامعه‌پذیری مذهبی نیز به ترتیب با مقادیر $0/543$ و $0/532$ از روایی همگرایی مطلوبی برخوردار هستند.

در مجموع، نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری پژوهش از نظر پایایی و روایی همگرا در وضعیت مطلوبی قرار دارد و سازه‌های مورد مطالعه از کیفیت اندازه‌گیری مناسبی برخوردارند؛ بنابراین، می‌توان با اطمینان نسبت به انجام تحلیل مدل ساختاری و آزمون فرضیه‌های پژوهش اقدام کرد.

جدول ۴. ماتریس فورنل-لارکر برای بررسی روایی واگرا بین سازه‌های پژوهش

	جامعه‌پذیری مذهبی	سرمایه فرهنگی خانواده	پایبندی مذهبی فرزندان
جامعه‌پذیری مذهبی	$0/677$		
سرمایه فرهنگی خانواده	$0/537$	$0/648$	
پایبندی مذهبی فرزندان	$0/586$	$0/612$	$0/658$

جدول شماره ۴ ماتریس فورنل-لارکر را برای بررسی روایی واگرا بین سه سازه اصلی پژوهش شامل جامعه‌پذیری مذهبی، سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان ارائه می‌دهد. براساس معیار فورنل-لارکر، برای تأیید روایی واگرا، مقدار ریشه دوم میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) برای هر سازه که در قطر اصلی جدول قرار دارد، باید بزرگ‌تر از مقدار همبستگی آن سازه با سایر سازه‌ها

باشد. مطابق جدول، مقدار ریشه دوم AVE برای جامعه‌پذیری مذهبی برابر با ۰/۶۷۷ است که بزرگ‌تر از همبستگی آن با سرمایه فرهنگی خانواده (۰/۵۳۷) و پایبندی مذهبی فرزندان (۰/۵۸۶) است. همچنین، مقدار ریشه دوم AVE برای سرمایه فرهنگی خانواده ۰/۶۴۸ بوده که بیشتر از همبستگی آن با جامعه‌پذیری مذهبی (۰/۵۳۷) و پایبندی مذهبی (۰/۶۱۲) است. برای سازه پایبندی مذهبی نیز مقدار ۰/۶۵۸ از سایر همبستگی‌ها کمتر نیست و این شرط را برآورده می‌کند.

بنابراین، با توجه به داده‌های جدول ۴، روایی و اگرایی سازه‌های پژوهش تأیید می‌شود. به‌دیگرسخن، هر سازه توانسته است بهتر از دیگر سازه‌ها متغیرهای مربوط به خود را تبیین کند، و اشتراک آن با سایر سازه‌ها کمتر از تبیین درونی آن است. این یافته، دقت مفهومی و تفکیک‌پذیری سازه‌های مفهومی در مدل پژوهش را نشان می‌دهد و اعتبار ابزار سنجش را از نظر تمایز مفهومی میان سازه‌ها تقویت می‌کند.

جدول ۵. بارهای عاملی گویه‌های سازه‌های پژوهش (تحلیل عاملی تأییدی (CFA)

بارهای عاملی	گویه‌ها	
۰/۷۱۸	والدینم تحصیلات دانشگاهی در حوزه علوم انسانی یا دینی دارند.	سرمایه فرهنگی خانواده
۰/۶۵۴	در خانه ما کتاب‌های دینی نگهداری می‌شود.	
۰/۸۰۹	اعضای خانواده‌ام در مراسم دینی و فرهنگی شرکت می‌کنند.	
۰/۸۱۵	در کودکی، والدینم من را با مفاهیم دینی آشنا کردند.	
۰/۶۵۴	مطالعه متون مذهبی در خانواده ما رایج است.	
۰/۳۹۶	در منزل ما آثار هنری و نمادهای دینی وجود دارد.	
۰/۶۳۷	والدینم مرا به مطالعه درباره دین تشویق می‌کنند.	
۰/۶۷۸	پدر و مادرم درباره مفاهیم دینی با من گفت‌وگو می‌کردند.	
۰/۵۷۶	شیوه رفتار والدینم الگویی برای دینداری من بوده است.	
۰/۵۷۲	در خانه ما از رسانه‌های دینی (رادیو، تلویزیون مذهبی) استفاده می‌شود.	

گویه‌ها	بارهای عاملی
پدر و مادر مرا با احکام و آموزه‌های دینی آشنا کرده‌اند.	۰/۷۵۵
در خانواده ما انجام دادن عبادت‌های دینی مورد توجه و حمایت قرار می‌گیرد.	۰/۷۱۵
وقتی درباره مسائل دینی پرسشی داشته باشم، با والدینم در میان می‌گذارم.	۰/۷۴۰
معمولاً در برنامه‌ها و آیین‌های مذهبی همراه خانواده حضور دارم.	۰/۶۳۸
والدینم برای روشن شدن مسائل دینی به من توضیح می‌دهند.	۰/۵۸۸
پدر و مادرم درباره تجربه‌ها و باورهای مذهبی خود با من گفتگو می‌کنند.	۰/۵۱۹
در فضای خانواده ما صحبت درباره دین امری عادی است.	۰/۷۷۶
در مناسبت‌های مذهبی مانند ماه رمضان یا محرم با خانواده مشارکت دارم.	۰/۶۸۷
والدینم مرا به حضور در فعالیت‌ها یا برنامه‌های مذهبی ترغیب می‌کنند.	۰/۵۴۴
در محیط خانه ما ارزش‌ها و تعالیم دینی مورد تأکید قرار می‌گیرد.	۰/۵۵۱
به خواندن نمازهای یومیه پایبند هستم.	۰/۵۹۳
روزه گرفتن در ماه رمضان برایم مهم است.	۰/۶۳۴
در برنامه‌های مذهبی شرکت می‌کنم.	۰/۷۰۹
به رعایت احکام دینی مانند حلال و حرام توجه دارم.	۰/۷۵۷
دین بخش مهمی از هویت من است.	۰/۷۴۶
احساس می‌کنم با خدا ارتباط معنوی دارم.	۰/۷۳۵
تعالیم دینی را راهنمای زندگی خود می‌دانم.	۰/۵۳۰
در تصمیماتم از آموزه‌های دینی استفاده می‌کنم.	۰/۶۹۳
پایبندی به دین مرا به مطالعه کتاب‌ها و متون دینی ترغیب می‌کند.	۰/۴۰۷
در زمان مشکلات به دعا و توکل روی می‌آورم.	۰/۶۸۶

تحلیل جدول ۵ نشان می‌دهد که بارهای عاملی گویه‌های مربوط به سه سازه اصلی پژوهش، شامل سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی فرزندان، در سطح مطلوبی قرار دارند و اغلب گویه‌ها دارای بار عاملی بیش از ۰/۵۰ هستند که بیانگر همبستگی مناسب آن‌ها با سازه‌های مربوطه و تأیید روایی همگرایی مدل اندازه‌گیری است.

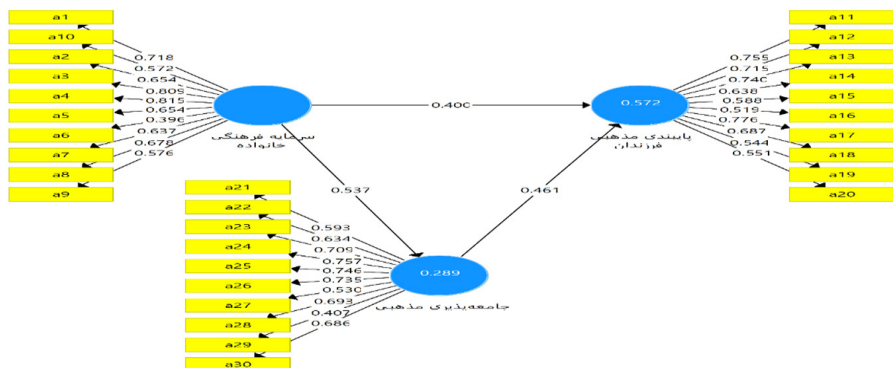
در سازه سرمایه فرهنگی خانواده، گویه‌های «در کودکی، والدینم من را با مفاهیم دینی آشنا کردند» با بار عاملی ۰/۸۱۵ و «اعضای خانواده‌ام در مراسم دینی و فرهنگی شرکت می‌کنند» با بار عاملی

۰/۸۰۹ بیشترین سهم را در تبیین این سازه دارند. همچنین، گویه «والدینم تحصیلات دانشگاهی در حوزه علوم انسانی یا دینی دارند» با بار عاملی ۰/۷۱۸ نیز از شاخص‌های قوی این سازه محسوب می‌شود. در مقابل، گویه «در منزل ما آثار هنری و نمادهای دینی وجود دارد» با بار عاملی ۰/۳۹۶ کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد این گویه نسبت به سایر گویه‌ها همبستگی ضعیف‌تری با سازه سرمایه فرهنگی خانواده دارد و می‌تواند در مطالعات آینده مورد بازنگری قرار گیرد.

در سازه جامعه‌پذیری مذهبی، تمامی گویه‌ها دارای بار عاملی قابل قبول هستند. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «در فضای خانواده ما صحبت درباره دین امری عادی است» با مقدار ۰/۷۷۶ و پس از آن «پدر و مادرم مرا با احکام و آموزه‌های دینی آشنا کرده‌اند» با مقدار ۰/۷۵۵ و «وقتی درباره مسائل دینی پرسشی داشته باشم، با والدینم در میان می‌گذارم» با مقدار ۰/۷۴۰ است که نقش پررنگی در تبیین این سازه دارند. همچنین، گویه «والدینم مرا به حضور در فعالیت‌ها یا برنامه‌های مذهبی ترغیب می‌کنند» با بار عاملی ۰/۵۴۴ در محدوده قابل قبول قرار داشته و از همبستگی مناسبی با سازه برخوردار است.

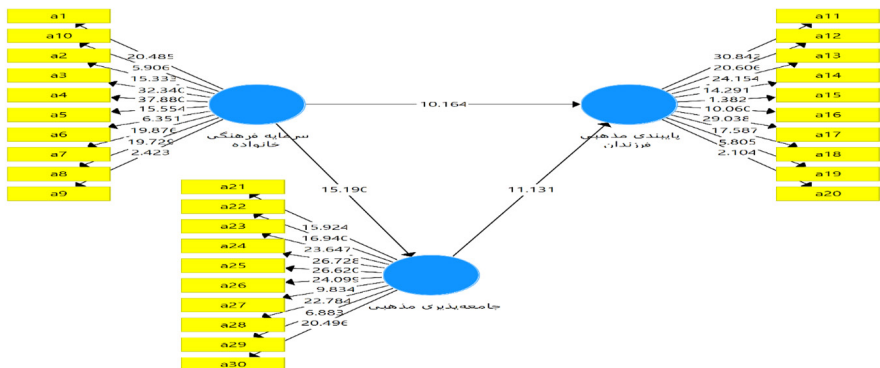
در سازه پایبندی مذهبی فرزندان نیز، گویه «به رعایت احکام دینی مانند حلال و حرام توجه دارم» با بار عاملی ۰/۷۵۷، «دین بخش مهمی از هویت من است» با مقدار ۰/۷۴۶ و «احساس می‌کنم با خدا ارتباط معنوی دارم» با مقدار ۰/۷۳۵ بالاترین بارهای عاملی را به خود اختصاص داده‌اند و از مهم‌ترین شاخص‌های تبیین‌کننده این سازه به شمار می‌روند. در مقابل، گویه «پایبندی به دین مرا به مطالعه کتاب‌ها و متون دینی ترغیب می‌کند» با بار عاملی ۰/۴۰۷ کمترین بار عاملی را در این سازه دارد؛ با این حال، مقدار آن از حداقل قابل قبول برای حفظ گویه در مدل اندازه‌گیری بالاتر بوده و با توجه به اهمیت نظری آن، می‌توان این گویه را در مدل حفظ کرد.

در مجموع، نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که بیشتر گویه‌های ابزار پژوهش از بارهای عاملی مطلوب برخوردار هستند و توانسته‌اند سازه‌های مورد نظر را به خوبی اندازه‌گیری کنند. بنابراین، مدل اندازه‌گیری از روایی همگرای مناسبی برخوردار است و برای اجرای تحلیل‌های مدل ساختاری و آزمون فرضیه‌های پژوهش کفایت لازم را دارد.

نمودار ۱. مدل ساختاری پژوهش با ضرایب مسیر و بارهای عاملی مدل نهایی (PLS-SEM)

نمودار شماره ۱ مدل نهایی معادلات ساختاری پژوهش را نمایش می‌دهد که با استفاده از رویکرد حداقل مربعات جزئی (PLS-SEM) ترسیم شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، سه سازه اصلی شامل سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه‌پذیری مذهبی و پایبندی مذهبی فرزندان در مدل لحاظ شده‌اند. این مدل از پرازش مناسبی برخوردار بوده و فرضیات پژوهش مبنی بر نقش مستقیم و میانجی متغیرها را به‌خوبی تأیید می‌کند.

نمودار ۲. مدل معادلات ساختاری پژوهش با مقادیر آماره t (Bootstrap)

تجزیه و تحلیل نمودار ۲ نشان می‌دهد که خروجی نهایی مدل معادلات ساختاری بر اساس روش بوت‌استرپ، معناداری روابط میان سازه‌های پژوهش و همچنین بارهای عاملی گویه‌ها را تأیید می‌کند.

بر اساس نتایج به دست آمده، مقدار آماره t برای مسیر سرمایه فرهنگی خانواده $\leftarrow$ جامعه پذیری مذهبی برابر با $۱۵/۱۹۰$ ، برای مسیر جامعه پذیری مذهبی $\leftarrow$ پابندی مذهبی فرزندان برابر با $۱۱/۱۳۱$ و برای مسیر سرمایه فرهنگی خانواده $\leftarrow$ پابندی مذهبی فرزندان برابر با $۱۰/۱۶۴$ است. از آنجا که تمامی این مقادیر به مراتب بزرگتر از مقدار بحرانی $۱/۹۶$ در سطح اطمینان ۹۵ درصد هستند، می توان نتیجه گرفت که هر سه رابطه مستقیم بین سازه های پژوهش از نظر آماری مثبت و معنادار هستند و فرضیه های مربوط به آن ها مورد تأیید قرار می گیرند.

همچنین، بررسی مقادیر آماره t مربوط به بارهای عاملی نشان می دهد که بیشتر گویه های مشاهده شده دارای مقادیر بالاتر از $۱/۹۶$ هستند؛ بنابراین، بارهای عاملی آن ها در سطح $P < ۰/۰۵$ معنادار بوده و این گویه ها نقش مؤثری در اندازه گیری سازه های پنهان ایفا می کنند. این یافته ها بیانگر آن است که مدل اندازه گیری و مدل ساختاری پژوهش از برازش و اعتبار مناسبی برخوردار بوده و داده های گردآوری شده از مدل نظری پیشنهادی حمایت می کنند. در مجموع، نتایج حاصل از آزمون بوت استرپ، معناداری روابط مستقیم میان سرمایه فرهنگی خانواده، جامعه پذیری مذهبی و پابندی مذهبی فرزندان را تأیید کرده و بیانگر برخورداری مدل پژوهش از پشتوانه تجربی قوی برای آزمون فرضیه های تحقیق است.

جدول ۶. نتایج آزمون فرضیه های مدل ساختاری (روابط مستقیم بین سازه ها)

ضریب استاندارد شده	انحراف معیار	عدد تی	سطح معناداری
۰/۴۶۱	۰/۰۴۱	۱۱/۱۳۱	۰/۰۰۰
۰/۵۳۷	۰/۰۳۵	۱۵/۱۹۰	۰/۰۰۰
۰/۴۰۰	۰/۰۳۹	۱۰/۱۶۴	۰/۰۰۰
جامعه پذیری مذهبی - < پابندی مذهبی فرزندان			
سرمایه فرهنگی خانواده - < جامعه پذیری مذهبی			
سرمایه فرهنگی خانواده - < پابندی مذهبی فرزندان			

در جدول شماره ۶، نتایج حاصل از مدلیابی معادلات ساختاری برای بررسی فرضیه های پژوهش ارائه شده است. این نتایج شامل ضرایب مسیر استاندارد شده، انحراف معیار، آماره تی و سطح معناداری می باشد که برای آزمون روابط مستقیم بین سازه ها به کار رفته اند. تحلیل مسیر اول نشان می دهد که جامعه پذیری مذهبی تأثیر مثبت و معناداری بر پابندی مذهبی فرزندان دارد. ضریب استاندارد شده

این رابطه برابر با $۰/۴۶۱$ است و مقدار آماره تی آن $۱۱/۱۳۱$ می‌باشد که بسیار بالاتر از مقدار بحرانی $۱/۹۶$ است. همچنین، سطح معناداری آن $۰/۰۰۰$ است که نشان‌دهنده تأیید فرضیه در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌باشد. این یافته بیانگر آن است که هرچه فرایند جامعه‌پذیری مذهبی در خانواده فعال‌تر و هدفمندتر باشد، احتمال پابندی بیشتر فرزندان به ارزش‌ها و اعمال مذهبی افزایش می‌یابد.

در مسیر دوم، سرمایه فرهنگی خانواده اثر مستقیمی بر جامعه‌پذیری مذهبی فرزندان دارد. ضریب استاندارد شده این رابطه $۰/۵۳۷$ بوده و با آماره تی $۱۵/۱۹۰$ و سطح معناداری $۰/۰۰۰$ ، این فرضیه نیز به‌طور قوی تأیید شده است. این نتیجه حاکی از آن است که خانواده‌هایی که از سرمایه فرهنگی مذهبی بالاتری برخوردارند، توانمندی بیشتری در انتقال ارزش‌ها، باورها و رفتارهای دینی به نسل جدید دارند و جامعه‌پذیری مذهبی در آنها ساخت یافته‌تر انجام می‌شود.

در نهایت، مسیر سوم نیز نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده مستقیماً بر پابندی مذهبی فرزندان اثرگذار است. ضریب این مسیر برابر با $۰/۴۰۰$ و آماره تی آن $۱۰/۱۶۴$ است که با سطح معناداری $۰/۰۰۰$ فرضیه را با اطمینان بالا تأیید می‌کند. این یافته نشان می‌دهد که صرف‌نظر از جامعه‌پذیری مذهبی، خود سرمایه فرهنگی خانواده به‌عنوان بستری برای شکل‌گیری دینداری نوجوانان عمل می‌کند. در مجموع، نتایج آزمون فرضیه‌ها مؤید مدل مفهومی پژوهش بوده و نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده هم به‌صورت مستقیم و هم از طریق جامعه‌پذیری مذهبی، نقش مهمی در تقویت پابندی مذهبی فرزندان ایفا می‌کند.

جدول ۷. نتایج آزمون سابل برای بررسی نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی در رابطه بین سرمایه

فرهنگی خانواده و پابندی مذهبی فرزندان

مسیر	ضریب مسیر a	ضریب مسیر b	اثر غیرمستقیم (a×b)	انحراف معیار اثر غیرمستقیم	آماره Z سابل
سرمایه فرهنگی ← جامعه‌پذیری ← پابندی	۰/۵۳۷	۰/۴۶۱	۰/۲۴۷۵۵۷	۰/۰۲۷۲۹۶	۹/۰۶۹۲۶

یافته‌های جدول شماره ۷ بیانگر نتایج آزمون سابل برای بررسی نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی در رابطه بین سرمایه فرهنگی خانواده و پابندی مذهبی فرزندان است. براساس محاسبات، مقدار اثر غیرمستقیم برابر با $۰/۲۴۷$ به‌دست آمده است که نشان‌دهنده اثر قابل توجه سرمایه فرهنگی خانواده بر

پایبندی مذهبی فرزندان، از طریق جامعه‌پذیری مذهبی می‌باشد. انحراف معیار این اثر $0.27/0$ برآورد شده و مقدار آماره Z سابل برابر با $0.69/9$ است که به‌طور معناداری بالاتر از مقدار بحرانی $96/1$ در سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد. بنابراین، نتیجه آزمون سابل تأیید می‌کند که جامعه‌پذیری مذهبی نقش میانجی معناداری در این رابطه ایفا می‌کند و بخشی از اثر سرمایه فرهنگی خانواده بر دینداری فرزندان از طریق تقویت فرایند جامعه‌پذیری دینی صورت می‌گیرد. این یافته، پشتیبان مدل نظری پژوهش است که بر تعامل میان سرمایه فرهنگی و فرایندهای تربیت مذهبی درون خانواده تأکید دارد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده تأثیر مستقیم و معناداری بر پایبندی مذهبی فرزندان دارد و افزون‌بر آن، از طریق جامعه‌پذیری مذهبی نیز به‌صورت غیر مستقیم این پایبندی را تقویت می‌کند. همچنین، نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری نشان می‌دهد که جامعه‌پذیری مذهبی نقش میانجی معناداری در رابطه میان سرمایه فرهنگی خانواده و پایبندی مذهبی فرزندان ایفا می‌کند. این نتایج با بخش قابل توجهی از پژوهش‌های پیشین داخلی و خارجی همسو است.

در سطح نظری، نتایج پژوهش حاضر با دیدگاه بورديو درباره انتقال سرمایه فرهنگی سازگار است. بورديو (۱۹۸۶) معتقد است که خانواده‌ها از طریق انتقال سرمایه فرهنگی در قالب دانش، نگرش‌ها، عادات و سبک‌های زندگی، نقش مهمی در بازتولید الگوهای فرهنگی و ارزشی در نسل‌های بعدی ایفا می‌کنند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده -از جمله سطح تحصیلات والدین، دسترسی به منابع فرهنگی و الگوهای رفتاری مذهبی- می‌تواند زمینه‌ساز تقویت جامعه‌پذیری مذهبی و در نتیجه افزایش پایبندی مذهبی فرزندان شود. درواقع، نتایج پژوهش حاضر تأییدی تجربی بر این دیدگاه است که سرمایه فرهنگی خانواده به‌عنوان نوعی منبع نمادین، از طریق فرایندهای تربیتی و اجتماعی در درون خانواده به نسل بعد منتقل می‌شود.

همچنین، نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های مطالعات خارجی همخوانی دارد. برای مثال، جمر (۲۰۲۳) نشان می‌دهد که دینداری و حضور مذهبی والدین تأثیر مستقیمی بر دینداری فرزندان دارد و جامعه‌پذیری مذهبی خانوادگی بخش قابل توجهی از این اثر را میانجی‌گری می‌کند. یافته‌های پژوهش

حاضر نیز نشان می‌دهد که جامعه‌پذیری مذهبی یکی از سازوکارهای اصلی انتقال اثر سرمایه فرهنگی خانواده بر پابندی مذهبی فرزندان است. به همین ترتیب، نتایج این مطالعه با یافته‌های ایوز و همکاران (۲۰۲۳) و جکسون و همکاران (۲۰۲۴) نیز همسو است. این پژوهش‌ها نیز نشان دادند که محیط فرهنگی مذهبی خانواده و سواد دینی خانوادگی از طریق فرایند جامعه‌پذیری مذهبی به شکل‌گیری باورها و رفتارهای دینی در نسل جوان منجر می‌شود.

همچنین، نتایج این پژوهش با مطالعه شیخ و صدیقی (۲۰۲۳) همخوانی دارد. آنان نشان دادند که جامعه‌پذیری مذهبی والدین نقش میانجی مهمی در انتقال اثر دینداری بر پیامدهای اجتماعی نوجوانان ایفا می‌کند. در پژوهش حاضر نیز جامعه‌پذیری مذهبی به‌عنوان یک سازوکار واسطه‌ای عمل کرده و بخشی از اثر سرمایه فرهنگی خانواده بر پابندی مذهبی فرزندان را تبیین کرده است. ازسوی دیگر، یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعاتی مانند فریمن (۲۰۲۲) و کورنوال (۱۴۰۱) نیز قابل مقایسه است. این پژوهش‌ها نشان دادند که دینداری والدین از طریق مسیرهای میانجی مانند جامعه‌پذیری مذهبی یا رفتارهای مرتبط با سبک زندگی، بر پیامدهای مختلف زندگی فرزندان تأثیر می‌گذارد.

در سطح مطالعات داخلی نیز نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های بسیاری از تحقیقات پیشین همسو است. برای مثال، دلشاد، پوریانی و شهیدی (۱۴۰۲) نشان دادند که سرمایه فرهنگی خانواده یکی از عوامل مؤثر بر جامعه‌پذیری دینی جوانان است. در پژوهش حاضر نیز رابطه مثبت و معناداری میان سرمایه فرهنگی خانواده و جامعه‌پذیری مذهبی مشاهده شد که نشان‌دهنده نقش مهم خانواده در انتقال ارزش‌های دینی است. همچنین، یافته‌های این پژوهش با نتایج زارع شاه‌آبادی، اسدزاد و تیموری (۱۳۹۹) همخوانی دارد که نشان دادند خانواده در مقایسه با مدرسه نقش پررنگ‌تری در جامعه‌پذیری دینی دانش‌آموزان ایفا می‌کند.

افزون‌براین، نتایج پژوهش حاضر با مطالعاتی که بر نقش سرمایه فرهنگی و اجتماعی خانواده در شکل‌گیری هویت دینی و سبک زندگی دینی تأکید کرده‌اند نیز قابل مقایسه است. برای نمونه، ابراهیمی، جانعلی‌زاده چوب‌بستی و بوالغی (۱۳۹۶) نشان دادند که ابعاد مختلف سرمایه فرهنگی خانواده بر سبک زندگی دینی دانشجویان تأثیر معناداری دارد. همچنین، نیازی و کارکنان‌تبریزی (۱۳۸۶) نشان دادند که سرمایه فرهنگی خانواده رابطه مثبت و معناداری با هویت اجتماعی جوانان دارد. این یافته‌ها نشان

می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده نه تنها در حوزه هویت اجتماعی، بلکه در حوزه دینداری و پابندی مذهبی نیز نقش مهمی ایفا می‌کند.

درعین حال، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که جامعه‌پذیری مذهبی نقش کلیدی در تبدیل سرمایه فرهنگی خانواده به پابندی مذهبی فرزندان دارد. این نتیجه تا حدی مکمل یافته‌های سفیری، کمالی و مصلح (۱۳۹۳) است که نشان دادند مشارکت دینی نوجوانان مهم‌ترین عامل تبیین‌کننده هویت دینی آنان است؛ زیرا مشارکت دینی نیز یکی از جلوه‌های مهم فرایند جامعه‌پذیری مذهبی محسوب می‌شود. همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر با نتایج امیر رستگار خالده (۱۳۹۲) همسو است که نشان می‌دهد ارتباط و مشارکت خانوادگی با دینداری جوانان رابطه معنادار دارد.

به‌طورکلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی خانواده به‌تنهایی عامل تعیین‌کننده پابندی مذهبی فرزندان نیست؛ بلکه این سرمایه از طریق فرایند جامعه‌پذیری مذهبی در درون خانواده به رفتارها و نگرش‌های دینی نسل جدید تبدیل می‌شود. به‌دیگرسخن، جامعه‌پذیری مذهبی سازوکاری است که سرمایه فرهنگی خانواده را به پابندی مذهبی فرزندان پیوند می‌دهد. این یافته می‌تواند به غنای ادبیات جامعه‌شناسی دین در زمینه تبیین سازوکارهای انتقال ارزش‌های دینی در خانواده کمک کند.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر که نشان می‌دهد سرمایه فرهنگی خانواده و فرایند جامعه‌پذیری مذهبی نقش مهمی در تقویت پابندی مذهبی نوجوانان دارد، پیشنهاد می‌شود نهادهای فرهنگی و آموزشی با تمرکز بر تقویت ظرفیت‌های فرهنگی خانواده‌ها، برنامه‌های آموزشی و حمایتی برای والدین طراحی کنند. برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای والدین در زمینه شیوه‌های مؤثر جامعه‌پذیری دینی، ترویج گفت‌وگوهای خانوادگی درباره ارزش‌های دینی، تشویق مشارکت مشترک والدین و فرزندان در فعالیت‌ها و مناسک مذهبی، و همچنین فراهم‌سازی دسترسی خانواده‌ها به منابع فرهنگی و آموزشی دینی (مانند کتاب‌ها و برنامه‌های فرهنگی مناسب نوجوانان) می‌تواند در تقویت این فرایند مؤثر باشد. همچنین، مدارس می‌توانند با ایجاد تعامل بیشتر با خانواده‌ها و اجرای برنامه‌های مشترک فرهنگی و تربیتی، زمینه تقویت جامعه‌پذیری مذهبی در محیط خانواده را فراهم کنند.

با توجه به محدودیت‌های پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده نقش متغیرهای زمینه‌ای مانند طبقه اجتماعی، جنسیت، نوع مدرسه و پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده در رابطه میان

سرمایه فرهنگی و پابندی مذهبی بررسی شود. همچنین، انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای در شهرهای مختلف یا میان مناطق شهری و روستایی می‌تواند به درک دقیق‌تر از تفاوت‌های فرهنگی در فرایند جامعه‌پذیری مذهبی کمک کند. افزون‌براین، استفاده از روش‌های کیفی یا ترکیبی (کمی-کیفی) برای بررسی عمیق‌تر تجربه‌های خانوادگی در انتقال ارزش‌های دینی و نیز بررسی نقش عوامل نوظهوری مانند رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی در شکل‌گیری دینداری نوجوانان، می‌تواند افق‌های جدیدی را در این حوزه پژوهشی بگشاید.

منابع

- ابراهیمی، قربان‌علی، جانعلیزاده چوب‌بستی، حیدر، و بولاغی، مهدی (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر سرمایه فرهنگی بر سبک زندگی دینی دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه مازندران). *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۰(۴)، ۱۱۳-۱۳۸.
- دلشاد، ساره، پوریانی، محمدحسین، و شهیدی، محمود (۱۴۰۲). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر جامعه‌پذیری دینی در جوانان ۱۸-۲۸ ساله استان مرکزی. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۵(۴)، ۲۹-۴۵.
- رستگار خالد، امیر. (۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی خانواده و دین‌داری جوانان. *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۶(۳)، ۵۵-۸۶.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر، اسدنژاد، فرزانه، و تیموری، فاطمه. (۱۳۹۹). مقایسه نقش خانواده و مدرسه در جامعه‌پذیری دینی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه فیروزآباد. *جستارهای اقتصادی با رویکرد اسلامی*، ۱۵(۳۲)، ۹۳-۱۱۶. <https://doi.org/10.30471/edu.2018.3918.1757>
- ساعی، منصور. (۱۴۰۱). الگوهای ارتباطات میان فردی والدین و فرزندان در خانواده (تحلیل تجربه فرزندان در خانواده‌های تهرانی). *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۲۳(۵۸) (مسلسل ۹۰)، ۲۹۷-۳۲۷. SID. <https://sid.ir/paper/1039066/fa>
- کاظمی خوبان، سیده زهرا، و چابکی، سیدعزیز. (۱۳۹۶). رابطه عملکرد خانواده و سبکهای هویت در دانش‌آموزان دختر دبیرستانهای شهرکرج. *روانشناسی و روانپزشکی شناخت*، ۴(۱)، ۲۶-۳۷. SID. <https://sid.ir/paper/263463/fa>
- سفیری، خدیجه، کمالی، افسانه، و مصلح، نرجس خاتون. (۱۳۹۳). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و مشارکت دینی با هویت دینی نوجوانان. *جامعه‌شناسی ایران*، ۱۵(۳)، ۷۹-۱۰۲.
- فرامرزی، فاطمه. (۱۴۰۲). اهمیت انتقال اصول و ارزش‌های دینی به کودکان و نوجوانان. در *مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش* (صص. ۵۴۵۶-۵۴۶۱).

تحلیل ساختاری رابطه سرمایه فرهنگی خانواده و دینداری فرزندان با نقش میانجی جامعه‌پذیری مذهبی ۱۳۳۰

- مظاهری، محمدعلی، صالحی، مهدیه، فرزاد، ولی اله، و شهابی زاده، فاطمه. (۱۳۹۰). مذهبی بودن والدین و کارکرد خانواده در جامعه‌پذیری مقابله مذهبی. تحقیقات روانشناختی، ۳(۱۲)، ۰-۰.

SID. <https://sid.ir/paper/481180/fa>

- میرفردی، اصغر، مختاری، مریم، و ولی‌نژاد، عبدالله. (۱۳۹۶). میزان دینداری و ارتباط آن با استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یاسوج). جامعه‌شناسی کاربردی،

۲۸(۲)، ۱-۱۶. <https://sid.ir/paper/509086/fa>

- نیازی، محسن، و کارکنان، محمد. (۱۳۸۶). تبیین جامعه‌شناختی رابطه سرمایه فرهنگی خانواده با هویت اجتماعی جوانان. مطالعات ملی، ۸(۳۱)، ۵۷-۸۰.

- پوررحیمی، سحر، کنعانی، محمدامین، و حلاج‌زاده، هدا. (۱۳۹۹). نقش سرمایه فرهنگی خانواده در سبک‌های فرزندپروری: مطالعه‌ای در میان سرپرستان خانواده‌های رشت. فصلنامه خانواده و پژوهش، ۱۷(۴۷)، ۹۷-۱۱۸.

- نوری، نجیب‌الله، موسوی، سیدجواد، و جدیری، جعفر.. (۱۳۹۷). مقایسه کارآمدی خانواده در گروه‌های متفاوت از نظر پای‌بندی مذهبی و سبک‌های هویتی. پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی، ۱(۱)، ۱۰۵-۱۲۳.

References

- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (pp. 241-258). Greenwood Press.
- Cornwall, M. (2022). The influence of parental religiosity on the health of children: Mediating role of adolescent religiosity and health behaviors. Sociological Perspectives. <https://doi.org/10.1177/07311214221093148>
- Delshad, S., Pouryani, M. H., & Shahidi, M. (2023/1402). "Barrasī-ye Jāme'eh-shenāsī-ye 'Avāmel-e Mo'asser bar Jāme'eh-pazīrī-ye Dīnī dar Javānān 18-28 Sāleh-ye Ostān-e Markazī" [A Sociological Investigation of Factors Affecting Religious Socialization among Young People Aged 18-28 in Markazi Province]. *Moṭāle'āt-e Tose'eh-ye Ejtemā'ī-ye Īrān*, 15(4), 29-45. [In Persian]

- Eaves, S. H., et al. (2023). Family determinants of religiosity of people in emerging adulthood. *Religions*, 15(1), 136. <https://doi.org/10.3390/rel15010136>
- Ebrahimi, Gh. A., Janalizadeh Choobbasti, H., & Boulaghi, M. (2017/1396). "Barrasī-ye Jāme'eh-shenāsī-ye Ta'thīr-e Sarmāye-ye Farhangī bar Sabk-e Zendeḡī-ye Dīnī-ye Dāneshjūyān (Moṭāle'eh-ye Moredī: Dāneshjūyān-e Dāneshgāh-e Māzandarān)" [A Sociological Study of the Impact of Cultural Capital on Students' Religious Lifestyle (Case Study: University of Mazandaran Students)]. *Jāme'eh-shenāsī-ye Nahādḡā-ye Ejtemā'ī*, 10(4), 113-138. [In Persian]
- Faramarzi, F. (2023/1402). "Ahammīyat-e Enteqāl-e Oṣūl va Arzeshhā-ye Dīnī be Kūdākān va Nowjavānān" [The Importance of Transmitting Religious Principles and Values to Children and Adolescents]. In Majmū'e-ye Maqālāt-e Avvalīn Konferānse-ye Beyn-ol-Melalī-ye Pažūheshhā-ye Modīrīyat, Ta'līm va Tarbīyat dar Āmūzesh va Parvareh (pp. 5456-5461). [In Persian]
- Freeman, J. A. (2022). The influence of parental religiosity on the health of children: Mediating role of adolescent religiosity and health behaviors. *Sociological Perspectives*. <https://doi.org/10.1177/07311214221093148>
- Gemar, A. (2023). Parental influence and intergenerational transmission of religious belief, attitudes, and practices: Recent evidence from the United States. *Religions*, 14(11), 1373. <https://doi.org/10.3390/rel14111373>
- George Herbert Mead. (1934). *Mind, Self, and Society*. University of Chicago Press.
- Herbert Blumer. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. University of California Press.
- Jackson, R., Pereira Coutinho, J., & Franca, M. (2024). Less gives less, more gives more: Religious socialisation and religiosity in the Lisbon Metropolitan Area. *Social Compass*. <https://doi.org/10.1177/00377686241200000>
- Kazemi Khuban, S. Z., & Chabaki, S. A. (2017/1396). "Rābetah-ye 'Amalkard-e Khānevādeh va Sabkhā-ye Hovīyat dar Dānesh-āmūzān-e Dokhtar-e Dabīrestānhā-ye Shahr-e Karaj" [The Relationship between Family Functioning and Identity Styles in Female High School Students in Karaj]. *Ravānshenāsī va Ravānpezeshkī-ye Shenākht*, 4(1), 26-37. <https://sid.ir/paper/263463/fa> [In Persian]
- Mazaheri, M. A., Salehi, M., Farzad, V. A., & Shahabizadeh, F. (2011/1390). "Mazhabī būdan-e Vāledeyn va 'Amalkard-e Khānevādeh dar Jāme'eh-pazīrī-ye Moqābeleh-ye

- Mazhabī" [Parental Religiosity and Family Functioning in the Religious Coping Socialization Process]. *Tahqīqāt-e Ravān-shenāsī*, 3(12). <https://sid.ir/paper/481180/fa> [In Persian]
- Mirfardi, A., Mokhtari, M., & Valinezhad, A. (2017/1396). "Mīzān-e Dīndārī va Ertebāt-e Ān bā Estefādeh az Shabakehā-ye Ejtemā'ī-ye Internetī (More-d-e Moṭāle'eh: Dāneshjūyān-e Dāneshgāh-e Yāsūj)" [The Level of Religiosity and Its Relationship with the Use of Internet Social Networks (Case Study: Yasouj University Students)]. *Jāme'eh-shenāsī-ye Kārburdī*, 28(2), 1-16. <https://sid.ir/paper/509086/fa> [In Persian]
 - Niazi, M., & Karkonan, M. (2007/1386). "Tabyīn-e Jāme'eh-shenāsī-ye Rābetah-ye Sarmāye-ye Farhangī-ye Khānevādeh bā Hovīyat-e Ejtemā'ī-ye Javānān" [A Sociological Explanation of the Relationship between Family Cultural Capital and Youth Social Identity]. *Moṭāle'āt-e Mellī*, 8(31), 57-80. [In Persian]
 - Noori, N., Mousavi, S. J., & Jeddiari, J. (2018/1397). "Moqāyeseh-ye Kārāmdī-ye Khānevādeh dar Gorūhhā-ye Mote'āref az Nazar-e Pāybandī-ye Mazhabī va Sabkhā-ye Hovīyatī" [Comparing Family Functioning among Groups Differing in Religious Commitment and Identity Styles]. *Pažūheshhā-ye Ravān-shenāsī-ye Eslāmī*, 1(1), 105-123. [In Persian]
 - Pourrahimi, S., Kanaani, M. A., & Hallajzadeh, H. (2020/1399). "Naqsh-e Sarmāye-ye Farhangī-ye Khānevādeh dar Sabkhā-ye Farzand-parvarī: Moṭāle'eh-ī dar Mīyān-e Sarparastān-e Khānevādehhā-ye Rasht" [The Role of Family Cultural Capital in Parenting Styles: A Study among Family Heads in Rasht]. *Faṣlnāme-ye Khānevādeh va Pažūhesh*, 17(47), 97-118. [In Persian]
 - Rastegarkhaled, A. (2013/1392). "Sarmāye-ye Ejtemā'ī-ye Khānevādeh va Dīndārī-ye Javānān" [Family Social Capital and Youth Religiosity]. Retrieved from <https://www.civilica.com/doc/541762> [In Persian]
 - Saei, M. (2022/1401). "Olghūhā-ye Ertebāt-e Mīān-e Fardī-ye Vāledeyn va Farzandān dar Khānevādeh (Taḥlīl-e Tajrobeh-ye Farzandān dar Khānevādehhā-ye Teh-rānī)" [Patterns of Interpersonal Communication between Parents and Children in the Family (Analysis of Children's Experience in Tehran Families)]. *Moṭāle'āt-e Farhang-Ertebāt*, 23(58), 297-327. <https://sid.ir/paper/1039066/fa> [In Persian]
 - Sefiri, Kh., Kamali, A., & Mosleh, N. Kh. (2014/1393). "Barrasī-ye Rābetah-ye Sarmāye-ye Ejtemā'ī-ye Khānevādeh va Moshārakat-e Dīnī bā Hovīyat-e Dīnī-ye

- Nowjavānān" [The Relationship between Family Social Capital and Religious Participation with Adolescent Religious Identity]. *Jāme'eh-shenāsī-ye Īrān*, 15(3), 79-102. [In Persian]
- Serajizadeh, S. H., Rezaeian, A., Bilandi, N., & Moslehpoor, M. (2019/1398). "Rābetah-ye 'Amalkard-e Khānevādeh va Hovīyat-e Dīnī-ye Nowjavānān" [The Relationship between Family Functioning and Adolescents' Religious Identity]. *Faṣlnāmeḥ-ye Takhāšoṣī-ye 'Olūm-e Ejtemā'ī*. <https://www.sid.ir/fileservlet/jf/4026314012705.pdf> [In Persian]
 - Shaikh, S., & Siddiqui, D. A. (2023). Effect of religiosity on citizenship and social competence with complementary role of materialism and mediatory role of religious socialization and empathy. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3683241>
 - Smith, L., et al. (2023). Do parenting styles and religious beliefs matter for child behavioral outcomes? Mediating role of religious socialization. *Journal of Child Studies*. <https://doi.org/10.1186/s12345-023-01234>
 - Zare' Shahabadi, A., Asadnejad, F., & Teymoori, F. (2020/1399). "Moqāyeseh-ye Naqsh-e Khānevādeh va Madrasah dar Jāme'eh-pazīrī-ye Dīnī-ye Dānesh-āmūzān-e Dokhtar-e Moṭavasseṭeh-ye Fīrūzābād" [Comparing the Role of Family and School in Religious Socialization among Female Middle School Students in Firouzabad]. *Jostārḥā-ye Eqteṣādī bā Rūykard-e Eslāmī*, 15(32), 93-116. <https://doi.org/10.30471/edu.2018.3918.1757> [In Persian]